

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1994 metai

VILNIUS 1995

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1994

VILNIUS 1995

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1994

VILNIUS 1995

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija
Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:
2001 Vilnius, Kražių g. 5

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISBN 9986-02-162-6

© Lietuvos istorijos institutas, 1995

LAURA PIŠKINAITĖ-KAZLAUSKIENĖ

ŽVEJYBA METINIAIS LIETUVOS VIDAUS VANDENYSE XX A. 3-9 DEŠIMTMETYJE

Įvadas

Etnografinė literatūra tik trumpai tepažymi, kad Lietuvos vidaus vandenyse žuvims gaudyti buvo vartojamos žvejybos priemonės su kabliukais – metiniai. Vacys Milius juos skiria pasyviųjų žvejybos priemonių grupei ir nurodo, kad ežeruose metiniais žvejota žiemą¹. Tą mintį pakartojė ir Pranė Dundulienė². Plačiau metiniais nesidomėta tikriausiai dėl kelių priežasčių: 1) iš pažiūros jie yra labai paprasti, 2) jais gaudomos žuvys, besimaitinančios daugiausia naktimis, todėl, pastatyti po vandeniu, jie pašalinėms akims nepastebimi, 3) iki Antrojo pasaulinio karo vidaus vandenyse pramoninės reikšmės metiniai beveik neturėjo, tik Nemuno aukštupio žvejams buvo pagrindinė priemonė ūsoriams gaudyti. Metiniai tapo ypač populiariūs tarp nelegalių sovietmečio žuvautojų, kai į daugelį Lietuvos ežerų buvo prileista ungurių mailiaus³.

Šiame straipsnyje nagrinėjama metinių metimo ir statymo būdai ežeruose bei upėse, jų išgriebimo ir laikymo priemonės, vietiniai metinių ir jų dalių pavadinimai, taip pat svarbiausias veiksnys, lemiantis sėkmę žvejojant šia priemone, – masalas. Jis parenkamas pagal gaudomų žuvų pomėgius, sezoniškumą, vietos tradicijas.

Rašydama straipsnį autorė naudojos savo pačios per 1992–1994 m. etnografinės ekspedicijas surinktais duomenimis: apie žvejybą metiniais ežeruose – informacijomis iš Alytaus rajono Simno ir Daugų ežerų, Vilkaviškio rajono Vištyčio ežero, Ignalinos rajono Dysnų ir Dysnykščio ežerų, Zarasų rajono Kiauležerio, Kaviniokų, Šakščio, Uosto ir Luosto ežerų, Kupiškio rajono Mituvos ežero, Molėtų rajono Duobio ežero, Švenčionių rajono Vajonio ežero, Trakų rajono ežerų, Telšių rajono Balvio ežero, Šilalės rajono Paršežerio. Taip pat naudotasi informacijomis apie žvejybą metiniais Nemune iš Varėnos rajono Švendubrės, Jonionių, Dubaklonių ir Jakubiškių kaimų; iš Alytaus rajono Ne-

munaičio ir Punios kaimų; iš Prienų miesto ir Prienų rajono Balbieriškio miestelio; iš Kauno rajono Seredžiaus miestelio, Senų Dvareliškių ir Bružės kaimų; iš Jurbarko rajono Veliuonos miestelio, Kalnėnų ir Molynės kaimų; iš Šakių rajono Kretkampio, Kidulių ir Jotyškių kaimų; Neryje iš Kauno rajono Kleboniškių kaimo ir Vilniaus rajono Karveliškų kaimo; Kaišiadorių rajono Padalių ir Litviniškių kaimų, Nevėžyje iš Panevėžio rajono Krekenavos ir Kauno rajono Babtų miestelių, Šventojoje iš Anykščių rajono Andrioniškio miestelio, Šešupėje iš Vilkaviškio rajono Starkų kaimo, Merkyje iš Varėnos rajono Mardasavo kaimo, Virvytėje iš Telšių rajono Tryškių miestelio, Minijskoje iš Plungės rajono Stalgėnų kaimo, Šaltuonoje iš Jurbarko rajono Eržvilko miestelio, Lėvenyje iš Pasvalio, Šušvėje iš Radviliškio rajono Grinkiškio miestelio, Nemunėlyje iš Biržų rajono Tamošiūnų kaimo.

Naudotasi ir trumpomis informacijomis apie šį žvejybos būdą, saugomomis Lietuvos Istorijos instituto Etnografijos skyriaus rankraštyne (B. 35, 118,553); jas užrašė V. Milius, Feliksas Virakas ir Amelija Urbienė.

Žvejų informacijų, rodančių jų pačių patirtį ar iš tėvų perimtus įgūdžius bei su žvejais gyvenusių ir jų veiklą stebėjusių žmonių prisiminimų chronologinės ribos apima laikotarpį nuo XX a. 3 dešimtmečio iki šių dienų.

Straipsnyje nagrinėjama ir nelegali žvejyba metiniais – etnografiniu požiūriu ji taip pat yra tautos kultūros dalis.

Metinių ir jų dalių pavadinimai bei medžiaga

Virvės, prie kurių rišamos plonesnės virvelės su kabliukais galuose, beveik visoje Lietuvoje vadinamos *šniūrais* (rus., bltr. *шнур*). Kauno rajone vartojamas taip pat slavų kilmės pavadinimas *peremiotas* (rus. *перемёт*, bltr. *перамёт*), kitur – jo lietuviškos formos *permetinis* (Gargžduose) ir *metinys* (Plungės rajono Vainaičių kaime). Telšių rajono Tryškių, Mažeikių rajono Vieksnių ir Anykščių rajono Andrioniškio miesteliuose užrašytas pavadinimas – *palaidinė*, Nidoje, Klaipėdoje, Šakių ir Jurbarko rajonuose – *repa* (iš vok. *Reep*). Pastarąją leksemą 1992–1994 m. pavartojo 3 žvejai⁴: Vincas Balnis (g. 1916 m.) – Šakių rajono Plokščių kaime, Antanas Savodnikas (g. 1926 m.) ir Stasys Mikšta (g. 1918 m.) – Jurbarko rajono Veliuonos miestelyje. Tad Jurgio Elisono, mėginusio sudaryti lietuvišką žvejybos terminų žodyną, 1943 m. pateiktas terminas iš Šakių *arepa* (ilgas 20 m šniūras su kuoliukais, ant kurio pamauna aukšliukes)⁵ kelia abejonių.

Virvelės vadintos *panteliais* (Varėnos rajono Jakubiškių kaime), *pašniurais* (Jurbarko rajono Seredžiaus miestelyje), *pašniurkomis*, *-ais* (Šakių rajono Kretkampio ir Jotyškių kaimuose, Jurbarko rajono Kalnėnų kaime), *pavadėliais* (Vilkaviškio ir Alytaus rajonuose), *pavadukais* (Šilalės rajone), *pasevkėmis* (Kaune), *posepkėmis* (Vilniaus rajono Karveliškų kaime; lenk. *pasek* – dirželis,

juostelė), *saiteliais* (Prienu rajono Balbieriškio miestelyje), *šakelėmis* (Telšių rajono Tryškių miestelyje), *šniūreliais* (Trakų rajone), *tarakais* (Varėnos rajono Švendubrės kaime). Neaišku, ką turėjo galvoje Henrikas Bakanas, kai 1976 m., pateikdamas kai kurių Švendubrėje užrašytų žvejybos įrankių ir jų dalių pavadinimus, apibūdina *tarakus* kaip „tinklo virvę“. Toliau pažodžiui cituojamoje Švendubrės žvejų kalboje aiškiai sakoma: „tarakais mes tuos šniūrus vadėm [t.y. vadinom. – *Aut.*]; raikšties ciej tarakai, pririždžinieje prie kabliuko“⁶. Šis pavadėlių pavadinimas Švendubrėje gyvas iki šių dienų, tad galime tik spėlioti, kad arba autorius nelabai suprato, kas yra *tarakai*, arba juos taip pavadino todėl, kad virvelių ištis būta ir prie tinklų.

Prie pavadėlių rišami kabliukai vadinti *kabliais* (Varėnos rajono Švendubrės kaime), *kabukais* (Klaipėdos rajono Gargždų mieste), *kobinukais* (Telšių rajono Tryškių miestelyje), *kriūkučiais*, *kriūkeliais* (Trakų rajono Semeliškių, Alytaus rajono Daugų kaime, Kaišiadorių rajono Litviniškių kaimuose), *kukučiais*, *kukeliais* (Kauno rajono Senų Dvareliškių kaime, Alytaus rajono Simno mieste), *meškerėmis*, *meškerytėmis* (Šakių rajono Kretkampio, Jurbarko rajono Molyinės, Varėnos rajono Dubakonių kaimuose), *vąšais*, *vąšiukais* (Jurbarko rajono Kalnėnų, Šakių rajono Kidulių kaimuose). Šakių ir Jurbarko rajonuose, kuriuose prie šniūrų rišti kabliukai vadinami *meškerėmis*, žvejėjimas metiniais vadinamas meškeriojimu.

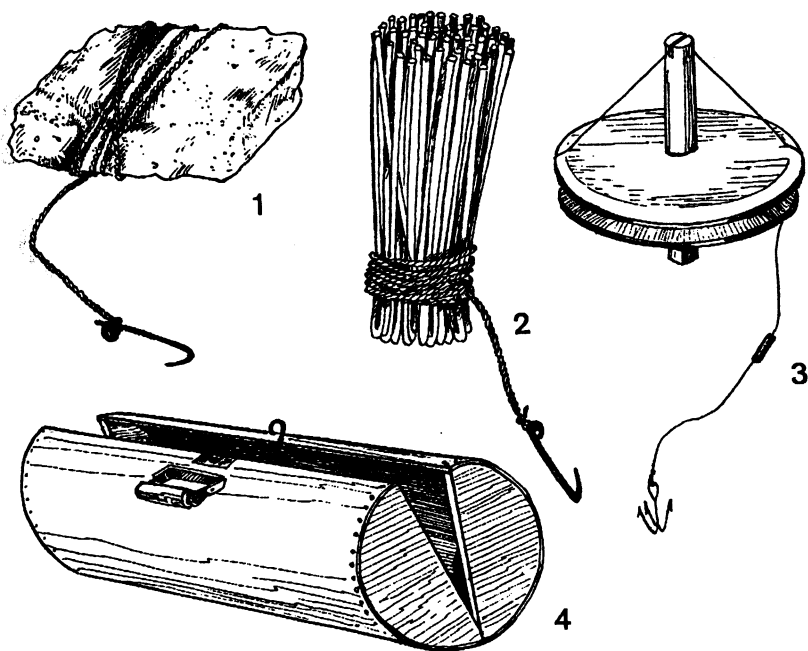
Iki Antrojo pasaulio karo metiniai ir pavadėliai buvo vejami kaip botagai iš linų ar kanapių pluošto, nors parduotuvėse buvo galima nusipirkti ir valo. Plačiau valą metiniams imta vartoti sovietmečiu. Po Antrojo pasaulinio karo Nemune žemiau Kauno metiniams pradėta naudoti vielą, o pavadėliams – mašininio sukimo virvelę – špagatą. Alfonsas Pikevičius, gyvenęs Akmenės rajono Viekšnių miestelyje, nurodė, kad po karo Ventoje metiniai buvo daromi iš storo, o pavadėliai – iš plonesnio špagato⁷.

Lietuvos Respublikos laikais kabliukų jau buvo pirkti, tačiau senieji žvejai kartais patys pasidarydavo kabliukų iš sulenktos ir nusmailintos vielos, be barzdelių. Sakė, kad tokie tinkamesni vėgėlėms gaudyti.

Metinių metimo ir statymo būdai

Turimais duomenimis, metiniai metami ar statomi trejopai: 1) stacionariai, 2) pusiau stacionariai, 3) laisvai.

Stacionariai statomų metinių abu galai rišami prie nejudančių daiktų, kurie: a) abu yra vandenyje, b) vienas – vandenyje, kitas – krante, c) abu – krantuose (neplačiose upėse). Labiausiai paplitęs stacionarus metinių metimo ar statymo būdas. Pusiau stacionaraus statymo pavyzdžių rasta Zarasų rajono Salako kaimo apylinkėse. Laisvąjį metinių metimą ar statymą aprašė Vitalis Morkūnas. Jis nurodė, kad XX a. 4 dešimtmetyje Kretuono ežere (Švenčionių r.) stambiams

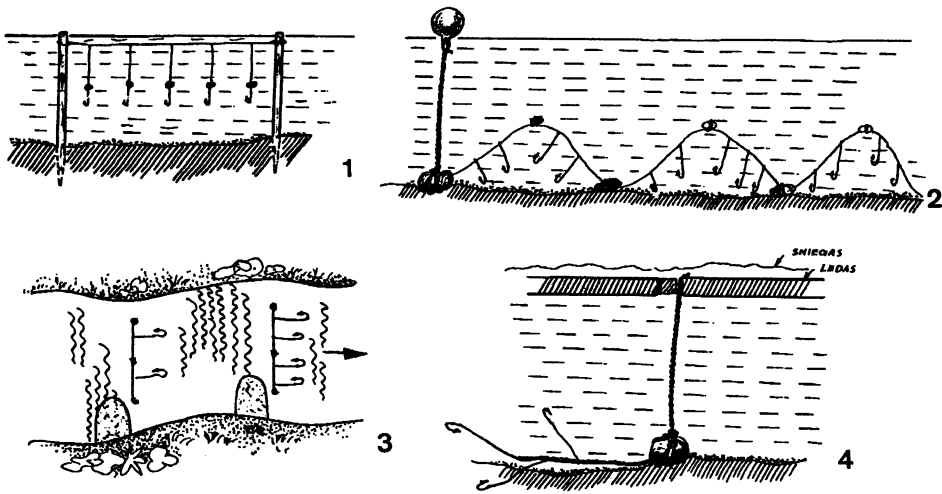

1 pav. 1 – *Popkė*. Ignalina. 1974 m., piešinio autorius nenurodytas (ES 644(46); 2 – *Popkė*. Švenčionių rajono Kretuono ežeras. 1974 m., piešinio autorius nenurodytas (ES 644(47); 3 – Skritulys. Lazdijų rajono Galsto ežeras. 1993 m. piešė A. Bareikytė (ES 1655(147); 4 – Dėžė skrituliams. Šilalės aplinkos apsaugos inspekcija. 1992 m. piešė V. Gustas

unguriams⁸ gaudyti pradėtos naudoti vadinamosios popkės, t.y. 30–40 cm ilgio ir 8–10 cm skersmens meldų pėdeliai, prie kurių rišami 10–15 cm ilgio valai su kabliuku (pav. 1:2). Ši priemonė geriausiai tinkanti žvejybai maždaug vienodo gilumo ežeruose, bet ne gilesniuose kaip 8 metrai. Remdamasis Marija Znamierowska-Prüfferowa, autorius teigė, kad popkės naudotos ir vakarų Lenkijos ežeruose⁹.

Žvejyba ežeruose

Kupiškio rajono Mituvos ežere, dabar virtusiame pelke, prieš Antrąjį pasaulinį karą vietos gyventojai senukai Gabrėnas ir Tuska pavasarį (gegužės ir birželio mėn.) ir rudenį (nuo rugpjūčio vidurio iki spalio imtinai) metiniais naktimis pasigaudydavo lydekų. Įbridę iki krūtinės susmeigdavo į dugną po 2 kuolus ir pririšdavo prie jų metinį su 5–10 pavadėlių (pav. 2:1). Masalui jie naudojo gyvus karosiuokus – juos užkabindavo ant kabliuko už nugaros. Kad masalas būtų arčiau dugno, netoli kabliukų pritvirtindavo svarmenėlius¹⁰. Taip žmonės metinius statė ne atsitiktinai – bijojo, kad vieną jų galą pririšus krante juos leng-

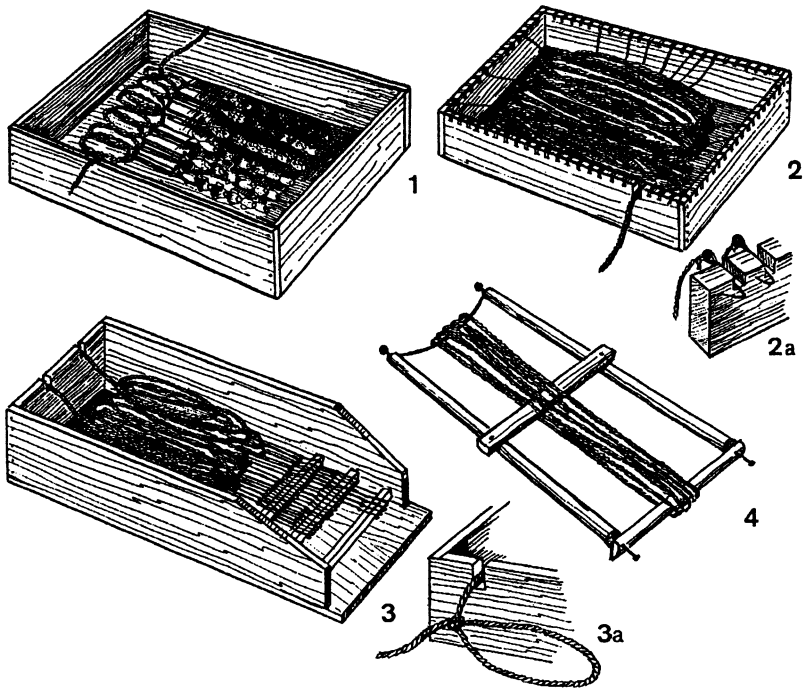

2 pav. Metinių statymo būdai: 1 – lydekoms gaudyti Mituvos ežere (Kupiškio r.), 2 – lydekoms gaudyti Vištyčio ežere, 3 – Nemune netoli Jurbarko, 4 – Nemune ties Prienais žiemą. Pagal žvejų pasakojimus 1994 m. rekonstravo R. Butvilienė

vai aptiktų ežerą nuomojęs stambus ūkininkas Gužas, – o jis vaikė vietos gyventojus nuo ežero net su šautuvu.

Trakų ežeruose buvo paplitusi ungurių žvejyba. Vietos gyventojai prisimena, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą čia gaudyti ungurių atvažiuodavo sentikiai iš Salako, ir pasakoja, kad Katišiaus ežere per naktį jie prižvejo dav po 1–2 pūdus (16–32 kg). Kaip rodo archyvų duomenys, ungurių žvejyba ankstesniais laikais čia buvo ribojama. Pavyzdžiui, 1914 m. Trakų miesto valdyba, išnuomodama septynis miestui priklausančius ežerus, nuomos sutartyje greta kitų draudžiamų žvejybos priemonių įrašė ir metinius¹¹.

Vištyčio ežero žvejai profesionalai XX a. 6–7 dešimtmetyje lydekoms gaudyti naudojo metinius su 500 ar net 600, Daugų ežero žvejai – su 300 ir daugiau kabliukų. Apie 60 cm ilgio pavadėliai buvo rišami kas 3 m. Lydekoms gaudyti skirtų ilgųjų metinių statymo būdas priklausė nuo gylio. Apie 30 m gylyje metinį prie dugno laikančius akmenis Vištyčio žvejai rišo toliau vieną nuo kito, 3 m gylyje – tankiau. Lydekos masalo nuo dugno nenori imti, tad tarp akmenų prie storosios virvės pritvirtintos plūdės pakeldavo ją nuo dugno 5 ar 10 m (pav. 2:2). Gegužės mėnesį ir birželio pradžioje masalui buvo naudojamos negyvos kuojos. Žvejai iš patirties žino, kad po neršto lydekų dantys yra silpni (jie sako: liuosi) ir pulti gyvo masalo jos neskuba. Čiupdama negyvą žuvelę, lydeka metinį purto, žuvelės juda lyg gyvos ir patraukia kitų plėšrūnių dėmesį. Vėliau (iki vėgėlių žvejybos pradžios) lydekos buvo gaudomos gyvu mailiumi.

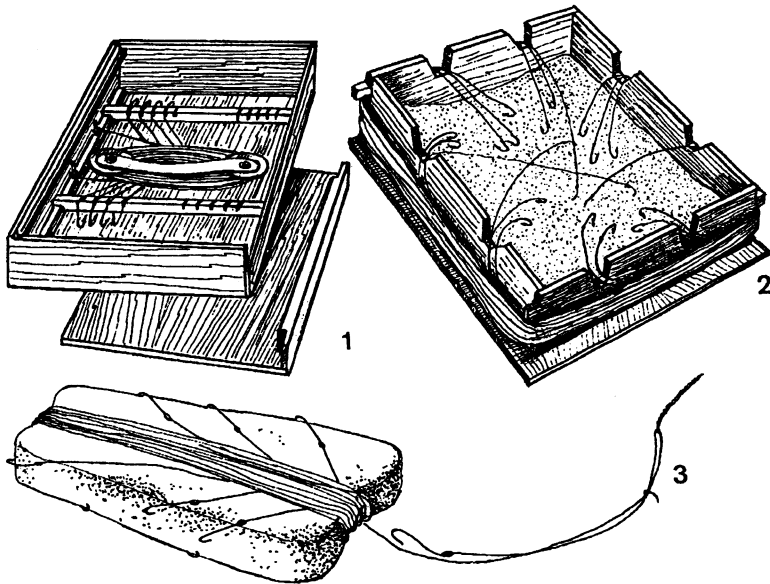

3 pav. Metinių laikymo priemonės: 1 – Vištytis. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(141); 2, 2a – Anykščių aplinkos apsaugos inspekcija. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(145); 3, 3a – Daugai. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(138); 4 – Molėtų rajono Ilmedo ežeras (Mindūnų vid. m-los muziejus). 1994 m. piešė A. Bareikytė (ES 1703(35))

Vištyčio žvejai liepos ir rugpjūčio mėnesį irgi pasigaudydavo ungiurių metiniais, bet nenaudojo plūdžių jiems nuo dugno pakelti. Metinių statymo vietas vandens paviršiuje rodė plūdės su savininkų ženklais. Jos prie kraštinio akmenio buvo rišamos iki 27 sieksnių, arba 52 m, ilgio virve.

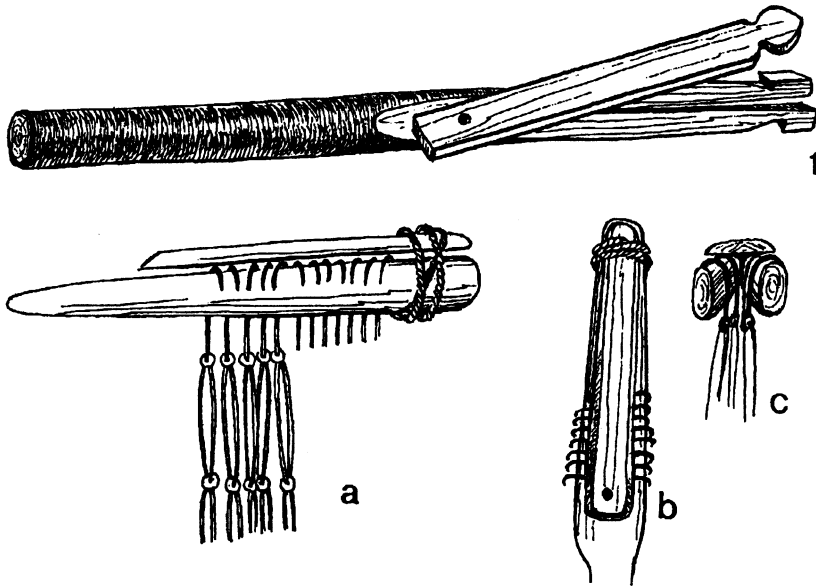
Daugų ežere vasarą ungiuriai, pasak žvejų, buvo gaudomi „ant žuvelyčių“ (negyvų kuojičių, ešeriukų, gruzliukų), naktinių sliekų, rudenį – mažų varlyčių. Žvejai mailiaus prisigaudydavo bradinuku (akys 5–6 mm), ištraukdami išsyk po porą kibirų. Į negyvos žuvelės nugarėlę įsmeigę kabliuką galvos link, žvejai jas tvarkingai eilėmis sudėliodavo į dėžes (jų ilgis – apie 70 cm, plotis – apie 50 cm, aukštis – apie 10 cm). Kiekvieno paskesnio sluoksnio žuvelių galvos buvo dedamos ant ankstesnio sluoksnio žuvelių uodegų (pav. 3:1). Ant žuvelių kartais užkibdavo ir ešeriai.

Naktinių sliekų masalui žvejai ieškodavo naktį, ypač po lietaus, su žibintais (vėliau – prožektoriais) daržuose ar kapinėse. Daugų žvejai užsiaugindavo ilgą nykščio nagą, kad galėtų gnaibyti ilgesnius sliekus į 4 ar 5 dalis. Sliekai, užmaiti ant kabliukų, į dėžutes taip pat buvo dedami eilėmis ir ant kiekvienos eilės pi-

4 pav. Metinių laikymo priemonės: 1 – Molėtų rajonas (Mindūnų vid. m-los muziejus). 1994 m. piešė A. Bareikytė (ES 1703(34)); 2 – Anykščių aplinkos apsaugos inspekcija. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(144)); 3 – Simnas. 1993 m. piešė A. Bareikytė (ES 1655(137))

lama tiek smėlio, kad jų nesimatytų. Kitaip gyvieji, „grūsdamiesi lyg gyvatės“, greitai supainiotų pavadėlius. Pavasarį ant kabliukų su sliekais dar užkibdavo lydekų, starkių, rečiau – šamų ir ungurių. Kad ešeriai nenurankiotų sliekų, metiniai su jais buvo statomi prieš pat tamsą. Kai unguriai ant kabliukų su sliekais nebekibdavo, žvejai vietoj jų naudodavo nedidelių seliavų gabaliukus; žuvelę pjaustydavo į 10 ar 12 dalių, kurias Daugų žvejai vadino kąsniukais. Varlytės žvejai laikydavo aukštuose induose, kibiruose, kad neiššokinėtų. Daugų žvejai kabliuką į varlės šlaunelę besdavo prieš metinio metimą į vandenį (kitas žmogus irklavo valtį). Varlytėms ir gyvoms žuvelėms kabinti paruoštų metinių kabliukai iš anksto būdavo tvarkingai sukabinami į dėžutės krašte padarytas įpjovas (pav. 3:2, 2a) arba įbedami į medinę (vėliau putoplasčio) juostelę pačioje dėžutėje (pav. 3:3). Šiose metinių laikymo priemonėse kabliukai buvo sukabinami tvarkingai, o virvė sumetama bet kaip. Iš dėžutės kyšodavo tik jos galai (pav. 3:3a). Dėl to, kaip minėjo žvejys Adolfas Juonys iš Alytaus rajono Daugų kaimo, pasitaikydavo, kad vežant dėžutę su metiniu ant dviračio bagažinės, ji nukrisdavo, pavadėliai su kabliukais susinarpliodavo ir tekdavo pirkti saldainių ir prašyti į talką kaimo vaikus¹². Todėl pastarojo meto nelegalūs žvejai dažniau naudoja priemones, skirtas pačiam metiniui suvynioti (pav. 3:4). Šiuo atveju nepaisoma kabliukų sukabinimo eilės. Pavadėlis su kabliuku lenkiamas į šalį, kai ateina jo eilė (pav. 4:1), arba lenkiamas prie metinio pastarojo vyniojimo kryp-

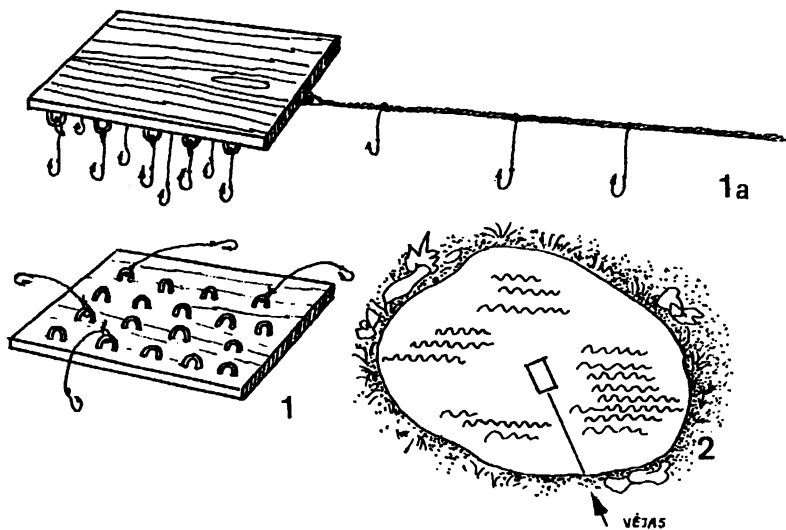

5 pav. Laikiklis metiniui. Vištytis. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(140): 1 – bendras vaizdas, a – vaizdas iš šono, b – vaizdas iš viršaus, c – vaizdas iš priekio

timi ir įbedamas į porolonu padengtą dėžutės dugną (pav. 4:2). Taigi naujas metinių vyniojimo būdas derinamas su senosiomis jų laikymo priemonėmis – dėžutėmis. Dabar vis dažniau metiniai vyniojami ant savotiškos putoplasčio ritės, pavadėliai prie virvės lenkiami prieš jos vyniojimo kryptį (pav. 4:3).

Vištyčio žvejai metiniams peržiem saugoti pasidarydavo medinių laikiklių (pav. 5). Kabliukai juose tvarkingai sukabinami į įpjovą mediniame pagalėlyje, uždengiami užsukama lentele, galas surišamas ir užkišama ant aukšto už gegnės. Žvejo Vinco Sandos teigimu, šis metinių laikymo būdas perimtas iš Klaipėdos krašto¹³. Išties, Kuršių marių žvejai panašiai tvarko ilgus metinius – ūdas.

XX a. 7 dešimtmetyje Ignalinos rajono Grybėnų kaimo gyventojai Dysnų ir Dysnykščio ežeruose pradėjo statyti metinius unguiams su 25 kabliukais. Vieną virvės galą jie pririšdavo krante prie medžio ar kuolo, o prie kito – plytą ar akmenį, ir sviesdavo į vandenį. Alytaus rajono Simno ežero žvejai metinius unguiams ėmė statyti taip pat tik po Antrojo pasaulinio karo. Akmenį jie įvyndavo į seno tinklo skiautę. Simno žvejai masalui, be naktinių sliėkų, naudojo mailių, t.y. gyvus vijūnukus, kurių prisigaudydavo graibšteliu arba prisikasdavo dumble. Vijūnai ant kabliukų buvo kabinami už nugaros, nes pažeidus vidurius jie greit nusibaigia. Balvio ežero (Telšių r.) žvejai, mesdami metinius nuo kranto, su vėžių kakliukais arba žuvies gabalėliais gaudė vėgėles (užkibdavo ir

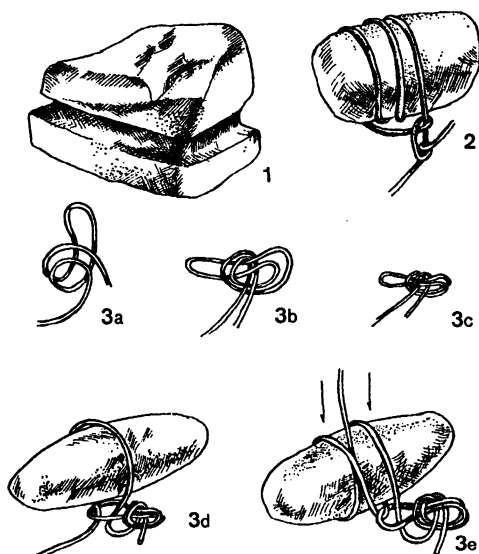

6 pav. Masalinė lentelė (Salakas. Pagal A. Umbraso pasakojimą 1994 m. rekonstravo S. Jankauskaitė: 1 – vaizdas iš apačios, 1a – bendras vaizdas, 2 – statymas ežere (vaizdas iš viršaus)

ešerių bei šapalų). Paršežeryje (Šilalės r.) metiniais su karosiukais buvo gaudomos lydekos, ešeriai, vėgėlės, o su naktiniais sliėkais – karšiai.

Su pusiau stacionariai pastatytu metiniu, pasak žvejo Albino Umbraso (g. 1920), Zarasų rajone prieš Antrąjį pasaulinį karą gaudydavo mailių. Į apie 50 cm ilgio, 20 cm pločio ir nesvarbu kokio storio lentelę būdavo sukalama 15–20 kilpelių iš sulenktos vielos (pav. 6:1), prie kiekvienos kilpelės pririšami įvairaus ilgio (iki 10 cm) valai su dvišakiais ar trišakiais kabliukais be masalo. Prie lentelės gale esančios kilpelės pritvirtinamas storesnis 30–50 m ilgio valas. Ant jo, pradėdant nuo lentelės per 1/6 dalį valo ilgio dar pakabinami keli pavadėliai su kabliukais (pav. 6:1a). Vadinamąją masalinę lentelę žvejai paleisdavo pavėjui į ežerą, o pagrindinio valo galą pririšdavo prie medžio (pav. 6:2). Ji galėjo praplūduriuoti dieną, parą, o kartais ir kelias. Užkibdavo dažniausiai kuojos ir žuvys, vadintos *vienšonėmis* (tikriausiai plakiai. – *Aut.*), kurių pasitaisydavo Kiauležery netoli Baibių kaimo¹⁴. Kol kas tai yra vienintelė informacija apie pusiau stacionariai statytus metinius ir, galimas daiktas, tokį statymo būdą sugalvojo vietos žvejai.

Apie laisvai statomus metinius 1994 m. informavo Švenčionių rajono Vajuonio ežere žvejoją Ignalinos rajono Rukšiškių kaimo vyrai. Tikriausiai jie perėmė gretimo Kretuono ežero žvejų patirtį. Tik plūdę jiems atstojo standžiai susuktos nendrės arba putoplastas (pav. 1:1). Kitoks ir pavadinimas – *pupkai*. Kaip masalą, be kuojų ir aukšlių, jie naudojo ir naktinius sliėkus. Vakare nuo kranto arba iš valtės pavėjui paleistų pupkų tikrinti žvejai plaukdavo ryte valtimi.

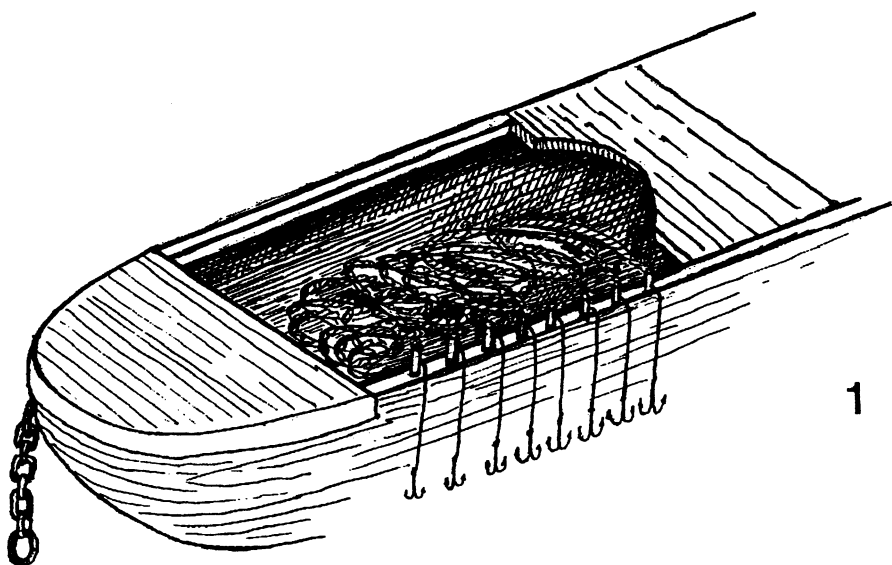

7 pav. Metinių akmenys ir jų rišimo būdai: 1 – kraštinis Nemuno metinio akmuo (Merkinės kraštotyros muziejus). 1994 m. piešė S. Jankauskaitė (ES 1704(50)); 2 – taip metinys rišamas prie akmens ties Kernave. 1994 m. piešė A. Bareikytė (ES 1703(31)); 3a, b, c, d, e – metinio akmens rišimo būdai. Nemunas ties Prienais. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(139))

Šiuo principu pastaraisiais metais Lietuvos vandens telkiniuose plačiai žvejojama skrituliais (*ripkomis* juos vadina Akmenės rajono Vieکشnių žvejai). Jais gaudomos lydekos, ešeriai ir starkiai. Žvejai juos pasidaro pagal žvejybos literatūros rekomendacijas iš medžio ar putoplasčio. Galsto ežero (Lazdijų r.) žvejai tvirtino, kad, pučiant stipriam vėjui, jie naudoja skritulius su 18 cm skersmens plokščiu disku ir lazdele su žemu (iki 3 cm) keturkampiu gumbeliu (pav. 1:3). Jie esą stabilesni. Nors vienam asmeniui leidžiama žvejoti ne daugiau kaip trimis skrituliais, retai kas šios taisyklės paiso ir didesnam kiekiui skritulių laikyti bei nešiotis prie vandens pasidaro dėžutes (pav. 1:4).

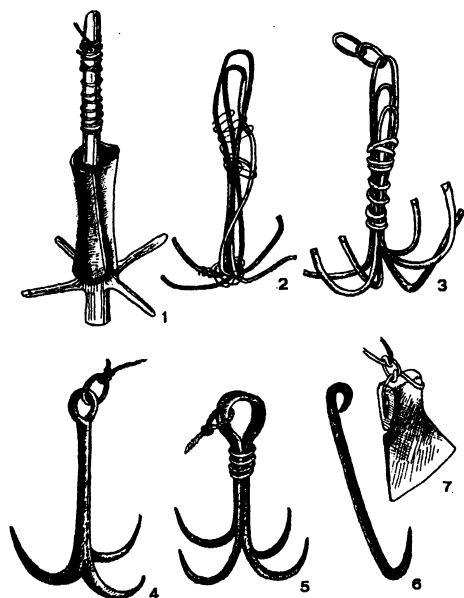
Žvejyba upėse

Metiniai Nemune. Nemuno vidurupio žvejų metiniai nebuvo ilgi – siekė 10–15 m. Švendubriškiai prie 15 m ilgio metinio kas 2 m rišo 6 pavadėlius ilgumo „kaip ranka nuo peties“, t.y. 65–70 cm. Vienam metiniui pastatyti reikėjo 3 akmenų. Iš krašto – masyvaus, per vidurį – mažesnio, pailgo (pav. 7:3a, b, c, d, e), gilumoje – apvalaus, kad užnešus smėliu nesunku būtų ištraukti. Merkinės kraštotyros muziejuje yra Nemuno žvejų akmuo su iškalto aplink grioveliumi (pav. 7:1), kuris galėjo būti naudojamas ir kaip kraštinis metinio akmuo, ir venterio

8 pav. Metinys luote. Pagal Švendubrės žvejo A. Suraučiaus pasakojimą 1993 m. rekonstravo R. Butvilienė

virvei priišti. Kartais būdavo sujungiami 2 metiniai ir rišami 5 akmenys. Ties Prienais vadinamieji rišti šniūrai susidėdavo iš 2 ar 3 dalių, bet turėdavo ne daugiau kaip 40 kabliukų. Nemuno vidurupio žvejai akmenis ir pavadėlius su masalu prie metinio rišdavo luote (vėliau valtyje) prie kranto. Švendubriškiai valtės borto viršutinėje lentoje, iš statomos pusės, išgręždavo skylėles, į kurias sukaišiodavo apdrožtus apie 5 cm ilgio pagalėlius (pokario metais ėmė kas 10 cm kalti vinius; 8 pav.). Pavadėlius su masalu persverdavo tarp vinių per valtės kraštą. Kad varlytės neišoktų į valtį, jas nukardavo vos ne iki vandens. Prie metinio priištus pavadėlių galus valtyje prispausdavo: ant jų mesdavo virvę, todėl luotas ar valtys turėjo būti sausi. Šias operacijas žvejai darydavo „link savęs“ ir paskutinį pavadėlį priišdavo jau šiapus kuoliuko, galiausiai ant suoliuko padėdavo kraštinį akmenį, nuo jo ir pradėdavo metinį mesti. Prienų žvejai, norėdami tvarkingai sukabinti pavadėlius, prie luoto krašto prikaldavo karklinį keturkampį pagaliuką su 10–12 įpjovimų, panašų į dėžutės kraštą. Išmesti paruoštą metinį plaukdavo vienas žmogus su vienu irklu. Pirmąjį akmenį metė, kuomet irklas jau nesiekė dugno (už 10–15 m nuo upės krašto). Metiniams mesti ypač tiko tos Nemuno vietos (vadinamosios *parandos*), kuriose iki pusės upės buvo galima įbristi, paskui dugnas staigiai gilėjo iki 2 ar 3 m. Paskutinįjį akmenį kaip tik buvo taikoma įmesti gylėn. Kad luoto nenuneštų srovė, žvejys turėjo greit pastatyti metinį skersai upės. Todėl, išmetęs pirmąjį akmenį, skubiai 2 ar 3 kartus griebdavo irklu, mesdavo antrąjį, vėl kabindavo irklu ir mesdavo

9 pav. Metinių traukimo priemonės: 1 – iš Varėnos rajono Jonionių kaimo. 1993 m. piešė A. Bareikytė. (ES 1655(56)); 2 – Varėnos rajono Švendubrės kaimo gyventojas A. Suraučiaus. 1993 m. piešė A. Bareikytė (ES 1655(55)); 3 – Šakių aplinkos apsaugos inspekcija. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(69)); 4 – Vištyčio gyventojas V. Sandos. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(64)); 5 – Alytaus rajono Daugų kaimo gyventojas A. Juonio. 1993 m. piešė D. Usačiovaitė (ES 1655(60)); 6 – Ignalinos rajono Meironių kaimo gyventojas V. Ivaškevičiaus. 1973 m. piešė M. Borisovičiūtė (ES 538(133)); 7 – Pabradė. 1994 m. piešė A. Bareikytė (ES 1703(33))

trečiąjį. Ties išmestu metiniu žvejai krante įsimindavo kokį nors ženklą, įbesdavo alksnio šakelę ar atremdavo pagalį. Tinkamos žvejybai Nemuno vietos turėjo pavadinimus, todėl Švendubrės žvejai vienas kito klausdavo: „Kur šniūrus statei?“ Kiekvienas jų mesdavo ne po vieną, o po 8 ar 10 metinių.

Panašiai metiniai buvo statomi ties Merkine, Punia, Prienais. Nežymiai svyravo tik virvių ir pavadėlių ilgiai bei atstumai tarp jų. Pavyzdžiui, prieniškiai naudojo 12–13 m ilgio virvę su 40 cm ilgio pavadėliais, pririštais kas 0,8–1 m, Senų Dvareliškių k. gyventojai – 11 m ilgio virvę su 6 pavadėliais (kur upės dugnas akmenuotas) ir su 9 (kur dugnas lygus). Nors Nemuno metiniai ir gulėjo ant dugno, tačiau statant nebuvo ištempiami kaip styga, o sukrisdavo taip, kad, pavyzdžiui, iš 15 m ilgio metinio tiesia linija likdavo 10 m.

Metiniams ištraukti švendubriškiai naudojo medinius inkarėlius, vadintus *ankeriais*. Tarp Merkinės ir Kauno jie buvo vadinami *rekečiais*. Tai eglinis (pušis netiko – greit lūžta) pagalėlis su 4 ar 6 šakelėmis (pav. 9:1). Šakelių galai būdavo prilenkiami prie stiebo, surišami ir leidžiama 3–4 dienas padžiūti. Stiebo galas būdavo truputį įpjaunamas. Virvelę prie jo rišo panašiai kaip prie akmens.

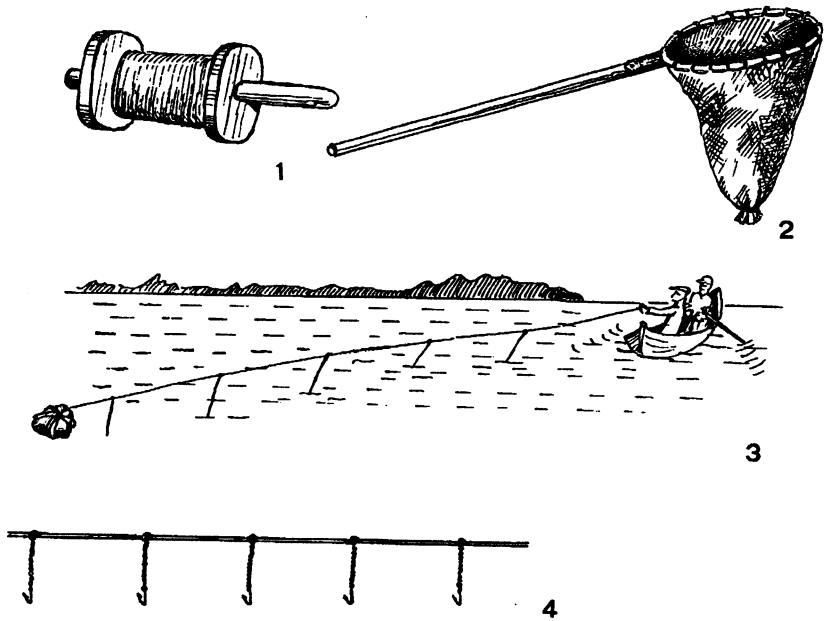
Mediniai inkarėliai buvo tokie patvarūs, kad, pasak žvejų, laikydavo, kol nenutrūkdavo medvilninė (*bovelninė*) virvelė. Kad lengvas inkarėlis skęstų, ant stiebo užmaudavo metalinį vamzdį iki 0,5 kg svorio ar kelis metalinius varžtus. Ieškodami metinių, žvejai pasiirdavo aukščiau jų, vienoje rankoje laikydami irklą, kitoje – inkarėlio virvę. Užčiuopę metinį, imdavo inkaro virvę į dantis, kad ranka liktų laisva jos perėminėjimui. Taip, rankai pagelbėdami burna, metinį, pradėdami nuo kraštinio akmens, ištraukdavo. Bijodami, kad nebūtų išversiti iš luoto, netyčia už rūbų užsikabinus tuščiam kabliukui, žvejai pavadėlius su jais atrišdavo. Užkibusią didelę žuvį apkabindavo ranka, įsikeldavo į luotą ir to pavadėlio neatrėšinėjo. Pataikius išmesti paskutinįjį akmenį ant smėlėto dugno, kartais per naktį jis būdavo užnešamas smėliu taip storai, kad nepavykdavo ištraukti ir tekdavo nupjauti virvę. Po Antrojo pasaulinio karo žvejai inkarėlius dažniau susilenkdavo iš storos vielos (pav. 9:2,3).

Nemuno žemupyje iki Antrojo pasaulinio karo išsinuomotuose vandeny plotuose rimti žvejai žuvavo tinklais. Su metiniais, pasak seno žvejo Jono Jančiaus iš Kretkampio kaimo (Šakių r.), „gal tik seniukai sliėkų prisimovę terliodavosi. Jie šniūrus mėtė iš luočiuų pakrašėiais, ten, kur žvejai tinklų nemetė. Niekas jiems nedraudė“¹⁵.

Tarpukario metais ir kurį laiką po Antrojo pasaulinio karo Kauno apskrities Seredžiaus apylinkėse žvejams mėgėjams kraštinį akmenį atstojo kuoliukai iš lazdyno. Jie kyšodavo virš vandens apie 0,5 m. Antrąjį 10–15 m metinio galą rišdavo prie akmens, vadinto *bundziumi*¹⁶. Žemiau Kauno Nemuno srovė, ypač pakrašėiais, nesmarki, tad žvejai, pradėję nuo kuoliuko, dažniausiai užkabindavo masalą jau mesdami metinį, nors kartais tai darydavo plaukdami antrą sykį. Taip metinius statė ir Kauno rajono Antakalnių kaimo žmonės. Kuolai, pasak Gasparo Šukausko iš Veliuonos, buvo reikalingi „dėl orientacijos, o kai gaudė ungurius, tai kuoliukas prie kuoliuko“¹⁷. Tikrinti metinį žvejai valtele plaukdavo prie kuoliuko, pakeldavo virvę inkariuku arba kartimi su kabliu (*busoku*), pasidėdavo skersai valtį ir taip, permesdami pavadėlius vis į kitą jos pusę, pereidavo visą ilgį. Iškart nuimdavo užkibusias žuvis ir užkabindavo naują masalą. Serediškiai metinius peržiūrėdavo triskart per dieną, bet daugiausia užkibusių žuvų atrasdavo po nakties.

XX a. 6 ir 7 dešimtmečio artelių žvejai metinius statė nuo pylimo upėje (*špikdamio*) galo (*galvos*) ligi srovės (pav. 2:3). Šakių rajono Kidulių kaimo žvejai akmenis apraizgydavo virvelėmis ir prie jų rišdavo metinius. Šakių ir Jurbarko rajonų žvejai 20–30 kg svėrusius akmenis apraizgydavo viela („akmenį iškapoja ir apdratuoja“).

Per Antrąjį pasaulinį karą besimėtančius varinius laidus žvejai išmoko panaudoti kaip metinio trosą. Ploną 50–100 m ilgio laidą suvyniodavo ant ritės ir ištiesdavo skersai upę (pav. 10:1,3,4). Pirmiausia į vandenį už žolių mesdavo

10 pav. 1 – Ritė vieliniam metiniui, 2 – graibštelis žuvims semti, 3 – metinio metimas, 4 – vielinis metinys su pavadėliais. Pagal žvejų pasakojimus 1992 m. rekonstravo R. Butvilienė

kraštinį akmenį, po to trosą ir vėl akmenį. Suomų tyrinėtojas Kustaa Vilkuna, pateikęs panašaus kiršlių žvejybos būdo iliustraciją 1975 m. leidinyje, laiko jį moderniu¹⁸. Ištiesęs trosą žvejys su pagalbininku pasiirdavo aukštyne, triražiu ar keturražiu inkariuku (pav. 9:4,5) pasigaudavo trosą (laidą), priartėdavo prie artimesnio akmens ir imdavo kas 1 m rišti 0,5 m ilgio pavadėlius, iškart užkabindamas sliokus. Pavadėliai gulėdavo tvarkingai ištiesti ant valtės grindų (*šatilijos*), paprastai klojamų kiek aukščiau dugno. Rišdavo pavadėlius stipriai, todėl vėliau, jei neįstengdavo jų greit atrišti, – pjudavo. Atrišti pavadėliai būdavo surenkami į krūvą kabliukas prie kabliuko ir apvyniojami popierumi ar virvele, kad neišsibarstytų. Ir pokario metais, ypač gegužės ir birželio mėnesį, naudamos vielinius trosus, Jurbarko ir Šakių rajonų žvejų artelės gaudė žiobrius, nors užkibdavo ir kitokių žuvų.

Nelegalūs Šilalės rajono sovietmečio žvejai statydavo 60–100 m ilgio metinius unguriams iš kaproninio 0,5–0,6 mm storio valo su 150–200 kabliukų (20 cm ilgio pavadėliai buvo rišami kas 0,5 m) „po Pagėgiais“, „po Usėnais“, „po Rambynu“. Metinį jie išstempdavo skersai Nemuno, sukabindavo masalą – vingilius (jų prisikasdavo švariose šaltiniuotos Šaltuonos užutėkiuose) ir gumine valtele plukdydavo svorį (dažniausiai plytas) su virvės galu į gilumą. Vienas

žmogus likdavo krante ir metinį „paduodavo“. Ties kiekvienu pastatytu metiniu krante buvo įsmeigiamas kuolas. Apie pirmą ir trečią valandą nakties, plaukdamis valtele, žvejai inkaru pakeldavo ir patikrindavo visus metinius (paprastai tris): pasišviesdami prožektoriumi, nuimdavo užkibusias žuvis ir užkabindavo naują masalą. Kabliukas, pražiodžius žuvį, būdavo ištraukiamas pincetu. Kad šios operacijos metu spurdančios žuvis (ūsorai, šapalai, storkiai) neištrūktų, jos būdavo įsemiamos į graibštą (pav. 10:2). Ungurius prieš tai apsvaigindavo smūgiu į valtės bortą. Unguriams sudėti žvejai turėjo vadinamąją *bažnyčią* (apie 50 kg talpos 10–13 mm akių tinklinį maišą su 2 lankeliais iš kaprono).

Nemune ties Kiduliais (Šakių r.) buvo metami apie 40 m ilgio metiniai. Vienas jų galas pririšamas krante, kitas – su akmeniu išmetamas iš valtės 1,6–2 m gylyje. Paskui inkariuku išsitraukiama virvė ir, plaukiant palei ją, priraišiojama apie 30 pavadėlių su kabliukais bei masalu. Taip pat metiniai būdavo ir tikrinami. Ne veltui žvejai sakė: „Įmeti šniūrus pavasarį, o paskui šniūruok ir šniūruok“.

Turimais duomenimis, Nemuno aukštupio žvejai, gaudantys žuvis metiniais, naudojo daug įvairesnį masalą negu žemupio. Tikriausiai dėl to, kad seniesiems aukštupio žvejams metiniai iš seno buvo viena pagrindinių tradicinių žvejybos priemonių. Iš gyvūninės kilmės masalų plačiausiai buvo naudojami naktiniai sliekai, tinkami gaudyti unguriams, karšiams, ūsoriams, šamams, vėgėlėms, žiobriams, ešeriams, kuojoms ir raudėms. Kaip ir ežerų žvejai, Nemuno aukštupio žvejai juos kabino gabaliukais. Lašalo lervomis (vadinamaisiais *vėžiukais*, *liūliais*) vasarą buvo gaudomi ūsorai, ešeriai, šapalai. Kirmėlėmis (vad. *pendarkais*) vidurvasarį gaudė ūsorius. Tų kirmėlių (apie 3 cm ilgio, piršto storumo, baltų) rasdavo žemėje rudųjų miško skruzdžių skruzdėlynų pakraščiuose. Su kirmėlėmis, randamomis šaltiniuose (jos ilgainiui virsta baltais drugeliais), pavasarį ir rudenį gaudė ūsorius. Kirmėles žvejai laikė užrištame inde su šlapiomis samanomis. Vijūnai, iškasami upių dumblyje, rudenį tiko vėgėlėms gaudyti. Su *šliužais* (žuvelėmis be žvynų, greičiausiai šlyžiais) gaudė ūsorius, ešerius, ungurius. Su gyvų *netikrų kilbukų*¹⁹ (t.y. gružlių) mailiumi gaudė lydekas, storkius, ūsorius, šapalus, vėgėles, šamus ir ungurius. Mailius, kaip ir kitoks masalas, Švendubrėje buvo kabinamas pervertiant kabliuku nugarą nuo viršutinio peleko galvos link, Prienuose – per abilūpas. Mailiaus žvejai prisigaudydavo meškerėmis su sliekais. Su gyvų aukšliukių, raudelių (vadinamųjų *rajukų*) mailiumi Kiduliuose iki šiol metiniais gaudomos lydekos. Vaikai mailiaus prigaudo Nemune su specialiu graibšteliu (*zenkiu*).

Upinės nėgės lervas, aukštupyje vadinamas *virpėlėmis*, *graužavirbėmis*, žvejai kasė Nemuno, Merkio, Nemunykščio dugno švaresnėse smėlio sąnašose ir pavasarį jas naudojo kaip masalą ūsoriams, šapalams, karšiams gaudyti; rečiau užkibdavo vėgėlių. Pastačius Kauno HES aukštupyje upinės nėgės išnyko.

Žemupyje upinės nėgės lervos vadinamos *vingiulėmis*. Čia jas naudoja ūsoriai, šapalamai ir starkiams gaudyti.

Aukštupio žvejų buvo mėgiamos apsiuvų (*medžių trynės*) lervos, randamos po sielių, pastovėjusių prie kranto 1–2 savaites, žieve, taip pat pušies kelmuose, 3–5 m. prabuvusiuose žemesnėse drėgnose vietose netoli degimų. Tiko tik apie 5 cm ilgio lervos. Jas ankstyvo pavasario karštomis dienomis gerai griebdavo ūsoriai. Apsiuvų lervos buvo pasmeigiamos kabliuku nuo uodegos pagal jų kūno viršų.

Balandžio ir gegužės mėnesį ir rudenį, į rugsėjo pabaigą atšalus vandeniui, švendubriškiai masalui naudojo varlytes. Jų ieškodavo šaltiniuose: lazda pamaišydavo arba patrepsėdavo aplink šaltinį ir žiūrėdavo, iš kur jos lenda. Varlytės buvo kabinamos už nugaros arba, kad nesispardytų, iš apačios per abi lūpas, o kojos surišamos ant pavadėlio padaryta botagine kilpele (Švendubrėje) arba paprastu mazgeliu (Balbieriškyje). Ši masalą griebė ūsoriai, karšiai, vėgėlės, rečiau – lydekos ir šapalai. Kadangi šaltinių arti nebūdavo, žvejai pasirūpindavo jų atsargomis ilgesniam laikui. Žiemą po ledu su varlytėmis buvo gaudomos vėgėlės. Su laumžirgių (*gargarų*) lervomis ties Prienais buvo gaudomi šapalai ir ūsoriai.

Iš augalinės kilmės masalų vasarą per karščius ūsoriai, žiobriai, karšiams, kuojoms ir meknėms gaudyti buvo vartojami žirniai. Tarpukario metais Švendubrės žvejai dieną prieš metinių statymą ant vandens pabarstydavo senesnių taukų, sumaišytų su vaistinėje pirktais kvapniais milteliais. Nemuno žemupyje nelegalūs sovietmečio žvejai buvo ypač aktyvūs kovo ir balandžio mėnesį, kai masiškai plaukdavo žiobriai. Be žiobrių, su sliekais jie dar pagaudavo karšių, ešerių, raudžių.

Metiniai Neryje buvo metami ir nuo kranto, ir iš valtys. Pavyzdžiui, ties Vilniaus rajono Karveliškių kaimu 15 m ilgio metinį žvejai metė taip: pirmąjį akmenį apie 1 m atstumu nuo kranto, antrąjį – kiek įstengdami toliau. Ties Kaišiadorių rajono Padalių kaimu 5–6 m ilgio metiniai su 5–6 kabliukais buvo metami iš valtys (vienu metu mesdavo 15–16 metinių). Neryje ties Kaunu buvo statomi trumpi metiniai su 7–8 kabliukais ir ilgi, 30–50 m su 0,5 ilgio pavadėliais, pririštais kas 2 m. Kaip buvo rišami akmenys prie metinių Kernavės apylinkėse, parodė žvejo Antano Ražausko (1895–1977) dukra Zosė (pav. 7:2). Prieš Antrąjį pasaulinį karą ir po jo Neryje ties Kaunu naudoti 50–100 m ilgio metiniai – vadinamieji *peremiotai*. Prie dugno juos laikė kas 20 m pririšti dideli akmenys. Tokio tipo metiniais žvejoti buvo draudžiama. Jie – sena tradicinė slavų tautų žvejybos priemonė. D. Zeleninas rašo, kad tokie metiniai, nors seniai uždrausti, upių žvejyboje plačiai naudojami²⁰.

Sovietiniais metais Neryje, kaip ir Nemune, paplito vieliniai metiniai (vadinamieji *šniūrai*) su pavadėliais iš valo arba špagato.

Neryje metiniai buvo traukiami prie medinės kartelės pririštais kabliais iš geležies ar storos vielos (pav. 9:6). V. Milius 1955 m. užrašė, kad panašiais kabliais, vadinamais *grabukais*, 9 m ilgio metinius su aštuoniais ar dešimtimi 40 cm ilgio pavadėlių iš Nemuno traukdavo Kauno rajono Leonavo kaimo žvejai²¹. Pastaraisiais metais brakonieriai tam tikslui naudoja ir kirvi (pav. 9:7).

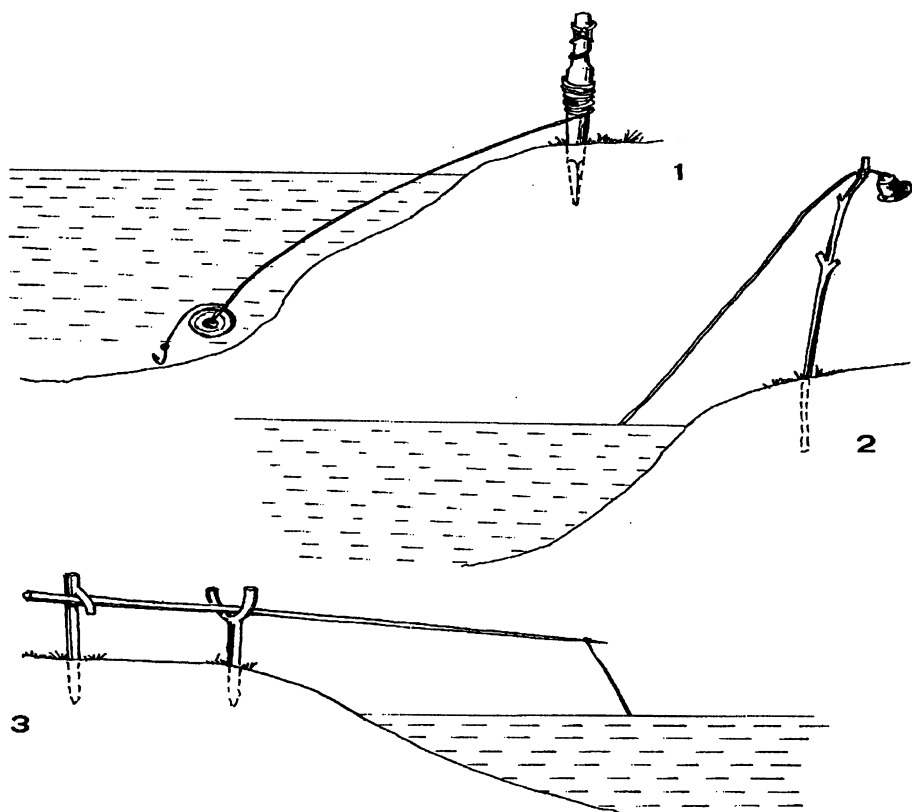
Atskirai reikėtų paminėti Neryje ties Padalių kaimu naudotus metinius aktyviai salačių (juos vadina *šalviais*) žvejybai. Informaciją suteikęs Valentas Dzeventauskas sakėsi matęs, kaip apie 1970–1975 m. Algis Petkevičius iš Ariogalos vasarą ir rudenį dieną eidavo pakrante prieš srovę, rankoje laikydamas vieną valo galą. Kitas galas buvo pritvirtintas prie panašaus į roges prieš srovę (?) traukiamo daikto. Prie valo buvo pririšti pavadėliai, o prie pastarųjų – kabliukai su plunksnomis. Žuvys šokdavo iš vandens ir, griebdamos plunksnas, prarydavo kabliukus. Pasak informatoriaus, taip per Antrąjį pasaulinį karą žvejojo rusų karininkai²².

Kitose upėse metinių ilgis priklausė nuo upės pločio. Pavyzdžiui, Minijoje ties Plungės rajono Vainaičių kaimu buvo naudojami metiniai su 10–15 pavadėlių, Nevėžyje ties Krekenava su 20–30 pavadėlių, Virvytėje ties Tryškiais su 6–7 pavadėliais; jų ilgis – 30–40 cm. Jie buvo išdėstyti taip, kad vienas nesusikibtų su kitu. Jei žmogus pajėgė, metinio gale pririštą akmenį permesdavo skersai upę. Po to metinio galą pririšdavo prie kuolo ar karklo. Ryte metiniai buvo ištraukiami atsitempiant akmenį. Pasak Liudviko Freigofto, Gargždų žvejams mėgėjams metiniai buvo pagrindinė žvejybos priemonė, naudota vasaros naktimis ir dienomis. Pasirinktoje vietoje skersai Miniją permetę metinio akmenį, vyrai eidavo per tiltą į kitą upės pusę pritvirtinti virvės galo. Ryte keliaudavo jo atrišti. Ant 10 m ilgio metinių jie kabindavo 8–9–10 kabliukų, kas 40–50 cm unguriams ir 20 kabliukų žiobriams. Ypač gerai unguriai kibdavo pavasarį, kol dumblinas vanduo (kai sprogsta alksniai) ir nuo rugpjūčio iki spalio, po lietų susidrumstus vandeniui (paprastai po bulviakasio). Pavasarį, kai išnešdavo ledus, ant metinių kaip masalas buvo kabinami vijūnai. Kibdavo vėgėlės²³, o vandeniui išsivalius – šapalai, sliekus ėmė ešeriai.

Platesnėse upėse, pavyzdžiui, Šventojoje ties Andrioniškiu (Anykščių r.), Nemunėlyje ties Biržų rajono Tamošiūnų kaimu, Nevėžyje ties Krekenava, statydami metinius su 30 ir daugiau kabliukų, žvejai vakare valtele nuplukdydavo vieną metinio galą į kitą krantą, o antrąjį pririšdavo savajame. Upių žvejai taip pat statydavo ne po vieną, o po 5 ar 6 metinius per 10–25 m vieną nuo kito.

Neilgus metinius Nevėžio žvejai ties Krekenava, pasak Juozo Mačiūno, suvyniodavo ant delno, pavadėlius praleisdami tarp mažojo ir bevardžio pirštų tai į vieną, tai į kitą pusę.

Apie 1970 m. ramiose Nevėžio vietose nelegalūs žvejai statė metinius unguriams gaudyti ir taip: paimdavo apie 15 m ilgio valą, viename jo gale pritvirtin-

11 pav. Taip dugnines meškeres pririša ar įtvirtina krante: 1 – Joniškio rajono Žiurių kaimas. 1993 m. piešė A. Bareikytė (ES 1655(156)); 2 – Laukuva. 1992 m. piešė V. Gustas (ES 1546(109)); 3 – Kartena. 1992 m. piešė V. Gustas (ES 1546(108))

davo plūdę, kitame – kabliuką su masalu (naktiniu sliuku ar mailiumi). Nuo kabliuko už 2 m pritvirtintas švino gabalas laikė masalą prie dugno. Tai jau dugninės meškerės variantas. Paprastai dugninės meškerės paliekamos pririštos prie kuoliukų (pav. 11:1) arba meškerykotis padedamas ant laikiklio (pav. 11:3). Teisingai rašė A. Šaulys: kad geriau pastebėtų kimbančią žuvį, žvejai iki šiol naudoja senolių metodą – ant valo prie meškerykočio pririša varpelį²⁴ (pav. 11:2).

Upių žvejai iš gyvūninės kilmės masalų taip pat mėgo varlytes. Kibo ūsorai, salačiai, meknės, tik vadinamiesiems skersnukiams pavykdavo atsikabinti. Nerįje ties Kernave ant metinio (*šniūro*) su 5–7 kabliukais varlytes kabindavo tarp užpakalinių kojų už pilvuko arba prie vienos kojytės. Nors, pasak Zosės Ražaus-

kaitės, „taip gyvūnėlių kankinti negalima, bet paskui išpažinties prieini...“²⁵ Vieکشnių žvejai vėgėlėms gaudyti skirtas varlytes nulupdavo²⁶.

Upių žvejai taip pat mėgo ant metinių kabinti upinės nėgės lervas (*minagus*). Krekenavos žvejams jų parūpindavo vaikai. Juozas Mačiūnas minėjo, kad ant metinio su 20 kabliukų sukabinę 20 minagų vaikai gaudavo iš tėvų butelį limonado. Dėl to jas buvo praminę *limonadais*. Vasarą unguriams gaudyti tiko vijūnai: kad ilgiau išliktų gyvi, juos kabindavo prie galvutės po odele. Unguriams ir vėgėlėms gaudyti dažniausiai buvo naudojami naktiniai sliekai, lydekoms – grūžliai, o vėgėlėms, lydekoms ir šapalams – dėlės (*eivonai* – sako Mažeikių rajono Leckavos kaimo žvejai, *ivonai* – vieکشniškiai), unguriams – vingiliai (*graužais* juos vadina Kaišiadorių rajono Litviniškių kaimo žmonės).

Upeliuose su žimiais ungurius gaudė tik seni žvejai. Netrukus po Antrojo pasaulinio karo kaip masalą pradėta naudoti olandišką sūrį, kurį griebia ūsoriai, šapalai.

Žiemos žvejybai metinius prieš Antrąjį pasaulinį karą naudojo Nemuno žemupio žvejai. Po karo juos žiemą imta naudoti ir Nemuno aukštupyje, tarp Kauno ir Prienų. Metinio ilgis priklausė nuo gelmės. Prie metinio būdavo pririšami 2 ar 3 apie 50 cm ilgio pavadėliai. Su vingiliais būdavo gaudomi ūsoriai ir šapalai.

Žiemą metiniai taip pat būdavo statomi nakčiai. Prienų žvejai prie metinio galo pritvirtindavo akmenį, nuleisdavo jį ant dugno plonesne virvele ir ją išaldydavo į ledą, kad nesurastų vaikai. Atėję tikrinti, prasikirsdavo už pusmetrio eketėlę ir per ją, užkabinę kabliu, metinį ištraukdavo. Patikrinę vėl įleisdavo.

Metiniai išmanių žvejų buvo vertinami neveltui. Tinkamas žvejojimo laikas, vieta ir masalas garantavo gerą laimikį. Vištyčio žvejai mena, kad apie 1960 m. ežere metiniu su 60 kabliukų per naktį pagavo 70 kg žuvų. Didžiausia lydeka svėrė daugiau kaip 25 kg. Mėgėjai irgi namo tuščiomis negrįždavo, pavyzdžiui, prie Skaistkalnio malūno užtvankos Krekenavos vyrai per naktį pasigaudavo po 2–3 ungurius. Tačiau tarpukario metais pramoninė ungurių žvejyba nebuvo didelė dėl to, kad didžiausi Lietuvos gėlujų vandenų gėrybių vartotojai žydai ungurių maistui nepirko – jie valgė žuvis tik su žvynais. Ungurių nusipirkdavo lietuviai vaistams, mokėdami apie 5 Lt už 1 kg. Maistui jų ir pastarieji beveik nevartojo, pirma, todėl, kad nebuvo tradicijos rūkyti žuvis, antra, todėl, kad sugauti ungurį retai tepavykdavo. Kaimuose iki šiol seni žmonės pasakoja apie išgastį, patirtą netikėtai sugavus pirmąjį ungurį, kurį jie palaikę didele gyvate. Kaunietis Antanas Galaunė prisimena, kad jo senelis, ištraukęs Neryje daugiau kaip 5 kg svėrusį ungurį, pirmą ir vienintelį sykį gyvenime iš baimės išvirto iš luoto²⁷.

Aplinkos apsaugos inspektorių nuomone, lyginant su kitais brakonieriaavimo būdais, metiniais padaroma palyginti nedaug žalos žuvų ūkiui. Beje, metinius dažniau meta ar stato miestiečiai, tuo tarpu kaimo žmonės tradiciškai labiau

mėgsta gaudyti žuvis nedideliais statomais tinklais (*abarais*). Metiniai pastaraisiais metais Lietuvoje naudojami mažiau dėl to, kad brakonieriai upeliuose dažniau gaudo ungurius ungurinėmis gaudyklėmis, o ežeruose – elektriniais žūklės aparatais.

- ¹ Milius V. Žvejyba // Lietuvos etnografijos bruožai. V., 1964. P. 113.
- ² Dundulienė P. Lietuvos etnologija. V., 1991. P. 70.
- ³ Mačionis A. Apie ungurių buvimo trukmę Lietuvos vidaus vandenyse // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Biologija. 1968. T. 8. P. 234, 235. Autorius rašė, kad senųjų ungurių gausiau pasitaiko ruože nuo Dūkšto iki Druskininkų, kur ežerai 1928–1939 m. buvo įžuvinti iš Anglijos atgabentais stikliniais unguriukais. Bet jų jau nebeliko. Pokario laikotarpiu Lietuvos ežerai buvo įžuvinami 1956, 1960, 1962 ir vėlesniais metais.
- ⁴ Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus rankraštynas (toliau – ES, pirmasis skaičius žymi bylos Nr., skaičius skliaustuose – aprašo Nr.) 1702(1). L. 2; (3). L. 15; (5). L. 19.
- ⁵ Eliasonas J. Žvejybos žodyno lietuvių kalba mėginimas // Gimtasai kraštas. 1943. Nr. 31. P. 383.
- ⁶ Bakanaš H. Žvejybos įrankiai ir jų dalys // Mūsų kalba. 1976. Nr. 6. P. 18.
- ⁷ ES 1569(40). L. 106.
- ⁸ Mačionis A. Min. veik. P. 236. Autorius teigė, kad iš Kretuono ežero senieji unguriai gana intensyviai migravo dar 1966 m., t. y. išbuvę ežere bent 30–32 metus.
- ⁹ Morkunas V. Kai kurie šiaurės Lietuvos verslinės žvejybos bruožai XX a. I pusėje // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais. V., 1974. P. 172–173.
- ¹⁰ ES 1650(2). L. 6.
- ¹¹ Lietuvos valstybinis istorijos archyvas. F. 410. Ap. 1. B. 31. P. 6.
- ¹² ES 1649 (14). L. 64.
- ¹³ ES 1649(8). L. 15.
- ¹⁴ ES 1700(6). L. 15.
- ¹⁵ ES 1649(3). L. 17.
- ¹⁶ ES 118(5). L. 27–28. 1962 m. užrašė Feliksas Virakas.
- ¹⁷ ES 1702(5). L. 12.
- ¹⁸ Vilkuna K. Unternehmen Lachsfang. Helsinki, 1975. S. 297, 298. Abb. 143.
- ¹⁹ Švendubrėje netikri kilbukai vadinami kurabukais, o „tikri kilbukai“ – tai ūsorai, ir vadinami jie kelbais. Kiduliuose gruzliai vadinami gruzais.
- ²⁰ Браім У.М. Рыбалоуны промысел // Промыслы і рамёствы Беларусі. Мінск, 1984. С. 64; Зеленин Д. К. Восточно-славянская этнография. М., 1981. С. 102–103.
- ²¹ ES 35(5).
- ²² ES 1647(27). L. 86.
- ²³ Plungės rajono Vainaičių kaime vijūnai (*Misgurnus fossilis* L.) buvo vadinami mažaisiais vijūnais ir skiriami nuo didžiųjų vijūnų, t. y. nėgių (*Lampetra fluviatilis* L.), atplaukiančių į Miniją tik neršti.
- ²⁴ Šaulys A. Duginė meškerė // Žvejo vadovas. V., 1932. P. 189.
- ²⁵ ES 1701(10). L. 32.
- ²⁶ ES 553(6). L. 159. 1973 m. užrašė Amelija Urbienė.
- ²⁷ ES 1650(10). L. 52.

Gauta 1995 m. gegužės mėn.

Summary

LAURA PIŠKINAITĖ-KAZLAUSKIENĖ

FISHING WITH STRINGS IN THE INNER WATER BODIES OF LITHUANIA IN THE THIRD-NINETH DECADES OF THE 20TH CENTURY

The article is devoted to fishing with strings in Lithuanian rivers and lakes in the third-ninth decades of the 20th century. This subject has not yet been investigated in the ethnographic literature. The author used the information obtained by her in the ethnographic expeditions of 1992–1994. The main attention is paid to the ways of fixing strings, their fishing out and putting in order, local names of strings and their parts and major factor predetermining a successful fishing – choosing of a bait with regard to fish likings, season and local traditions. Strings as a means of fishing in Lithuanian inner water bodies had almost no industrial value till World War II. Only for the fishermen in the upper course of Nemunas they served as the main means of fishing barbels. Strings became especially popular in the years of Soviet power when many Lithuanian lakes were replenished with eel fry. Recently strings as fishing instruments have lost their importance because poachers would rather use eel traps in streams and electrical fishing equipments in lakes.

Trumpai apie autore

Laura Piškinaite – Kazlauskienė (g. 1952 m.), humanitarinių mokslų daktarė (1990 m.), yra Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus mokslinė bendradarbė. Mokslinių tyrimų kryptis – Lietuvos valstiečių verslai: bitininkystė ir žvejyba.